

LINDA DUITTS

LEUK!

**PLEIDOOI
VOOR PLEZIER**

ten have

Inleiding

Het allerallerleukste in de wereld vind ik mensen die het naar hun zin hebben op de dansvloer. Niets doet me meer deugd dan mensen die lekker gaan op de muziek en dat uiten met hun lichaam. Daarom doe ik zelf ook altijd mijn best mijn plezier te laten zien. Sowieso is het fijn om met je handen boven je hoofd te dansen en te lachen naar de mensen om je heen. Een feest maak je samen en enthousiasme werkt aanstekelijk.

Een dansvloer is een uitzonderlijke plek. Geen twee zijn gelijk, iedere nacht brengt een nieuwe constellatie van lichamen die langs, met en tegen elkaar aan bewegen. Op de dansvloer komen mensen samen, mensen die elkaar soms wel maar vaker niet kennen, om heel dicht op elkaar hun gezamenlijk doel te verwezenlijken. Sommigen komen ook voor de muziek of om te scoren, anderen ook om hun identiteit te verkennen of hun sores te vergeten, maar het hoofddoel is altijd gedeeld en gelijk: een leuke tijd hebben.

In een club is plezier geen impliciete bijvangst maar een gericht gezochte bestemming. Er bestaan meer van zulke pure plezierplekken, zoals het pretpark, het bordspelcafé, het bordeel, de skatebaan en het circus. De activiteiten die daar worden aangeboden lopen uiteen in vorm, aard en mate van inspanning, maar bij allemaal wordt de kwaliteit van het bezoek louter bepaald door de intensiteit van het beleefd plezier. Dat is bijzonder, want we zetten daar zelden vol op in. Ongebreideld genieten vinden veel mensen moeilijk, zelfs op een feest. Hoor je ooit iemand opscheppen over goed ze zijn in plezier maken?

Dit boek is geboren op zo'n dansvloer. Om precies te zijn: op zaterdag 9 oktober 2021, linksvoor in de Westerunie. Het was tijdens een gekke fase van de coronaperiode. Clubs mochten tot middernacht open en het uitgaanspubliek pakte wat het pakken kon. Als uitgehongerde hyena's stortten

mijn vrienden en ik ons in het nachtleven, dat toen tijdelijk al 's middags begon. Het feest overweldigde me. Dankzij mijn gedwongen club-abstinentie nam ik alles veel te gulzig in me op. Ik ging volledig kopje onder in de zee van dansende mensen, die dezelfde zucht en zin toonden als ik. Werkelijk iedereen om me heen was het heel hard naar z'n zin aan het hebben.

Dit was niet mijn eerste keer in de Westerunie, maar corona gaf me een nieuw perspectief. Als ik uit ben en om me heen kijk zie ik sowieso meer dan blijde lichamen onder een discobal. Beroepsafwijking. Want hoezeer ik me ook vermaak, ik ben altijd sociaalwetenschapper en ik ben altijd aan het werk, ook linksvoor bij de dj-booth. Twee observaties drongen zich aan me op.

De eerste ging over het belang van vermaak, voor de mensen daar om me heen en voor mijzelf. De sectoren waarin plezier een rol speelt kregen tijdens corona te maken met de zwaarste maatregelen en langste sluitingsperiodes: de evenementenbranche, de culturele sector en de horeca. Alleenstaanden mochten geen seks meer hebben, de verkoop van alcohol werd aan banden gelegd en dansen werd verboden (weet je nog, de zitplicht in de horeca?). Dat er beleid gemaakt moest worden stond buiten kijf, maar dat plezier zo makkelijk terzijde werd geschoven, zegt veel over de lage waarde die eraan wordt gehecht. Mensen die regels overtraden, zoals studenten die toch feestjes gaven, werden publiek verketterd. Vertier buitenshuis werd gezien als extraatje waar we ook wel zonder konden. Dat voor de één dit offer veel groter was dan voor de ander bleef onbenoemd. Lekker makkelijk als je nooit naar het theater gaat, een café bezoekt of op een dansvloer komt.

Mijn tweede observatie ging over dit specifieke feest. Ik was op een gay event dat Funhouse heet en dat – de naam zegt het al – een viering van plezier is. Kenmerkend is een gebrek aan bovenkleding en de suggestie van overdaad op alle andere vlakken: veel lijven, veel seks, veel pieken. Dat is niet iedereens smaak en dat hoeft natuurlijk ook niet, maar binnen de homogemeenschap wordt er opmerkelijk veel gebicht op dit concept. Ik heb vrienden die er niet dood gevonden wil worden. Haters

hekelen de muziek (te voorspelbaar) en het concept (te commercieel), maar vooral het publiek moet het ontgelden: te homogeen. Ze vinden Funhouse oppervlakkig en veronderstellen dat het publiek dat ook is. Vanwaar die felle afkeer en minachting, vroeg ik me af, vaak van mensen die er zelf nooit zijn geweest?

Plezier, zo realiseerde ik me die avond linksvoor, is verre van vanzelfsprekend en zeker niet alleen maar leuk. Plezier is omstreden.

Grote mensen die spelen

Plezier beleven we allemaal, maar niet aan dezelfde bronnen en niet op dezelfde manier. De één houdt van vissen, de ander van debatteren. Sommige mensen halen plezier uit ultra-marathons rennen of het lezen van de oude Russen. Ieder z'n ding, zou je kunnen denken, maar zo werkt het niet. De overheid heeft geen pandemie nodig om plezier te reguleren. Het Wetboek van Strafrecht bevat geformaliseerde verboden rond plezier, zoals wetten over sekswerk en drugs. Accijnzen op alcohol en tabak zijn bedoeld om onze inname daarvan te beperken. Al eeuwenlang kent Nederland belastingen op activiteiten die (lokale) overheden willen ontmoedigen, zoals de huidige Amsterdamse 'vermakelijkhedenretributie' op – onder meer – rondvaarten. Het recente plan van kabinet-Schoof om de btw te verhogen op bijvoorbeeld boeken maar niet op pretparken is daar een omgekeerde variant van.

Daarnaast bestaan er in onze samenleving allemaal normen over plezier, hoe je dat mag beleven en wat eronder valt. In tegenstelling tot de formele regels van de overheid zijn die niet voor iedereen gelijk. Iedere groep en gemeenschap kent zijn eigen normen, soms in overeenstemming met dominante opvattingen over goed en slecht vermaak, maar soms ook juist tegengesteld daaraan. Dat komt omdat plezier nauw verweven is met identiteit, maar daarover later meer.

Het is niet aan mij om te oordelen over andermans plezier, want dan zou ik zulke normen alleen maar reproduceren. Liever wil ik ze ontleden.

Want de vraag die me sinds die ene Funhouse niet meer loslaat is: waarom doen we zo moeilijk over plezier? Plezier is toch gewoon... leuk? Niets zou dat in de weg moeten staan.

Een antwoord op die vraag had ik trouwens snel gevonden. Het staat in een van onze bekendste kinderboeken, *Pluk van de Petteflet*, en is ons dus als kind met de paplepel ingegoten. Hoofdpersoon Pluk heeft het op zich genomen om de Torteltuyn in het park van asfaltering te redden. Meneer Pen stuurt hem naar de kluizenaar, een eigenaardige hippie, die hem een kleine plant meegeeft. Pluk plant de plant en jawel, het schamele stekje zal de redding van de Torteltuyn zijn. In één nacht groeit het uit tot een grote struik waaraan onweerstaanbare donkerpaarse bramen bungelen:

Nu kwam met een ontzaglijk geronk de bulldozer op hen af. Nog even... en hij zou hen verpletteren... Maar hij stopte. De man stapte eraf. Hij kreeg van de anderen een handjevol bramen. Met ingehouden adem zaten Pluk en meneer Pen te wachten. En toen gebeurde er iets wat ze helemaal niet hadden verwacht: de mannen gingen huppelen. Ze dansten tussen de stapels tegels door en ze holden achter elkaar aan en joelden en gilden, net als kleine jongens. (p. 146)

Deze hasselbramen blijken speelbramen, iedereen wil ze proeven en gaat dan vanzelf spelen. Ja, echt iedereen:

De dokter en de dominee deden haasje-over, de bakker en de slager zaten op een wip en overal hoorde je lachen en joelen. Niemand dacht meer aan werken. De mannen van de bulldozer waren vergeten dat ze de Torteltuyn moesten opruimen. (p. 149)

Al dat gespeel zorgt ervoor dat alles misgaat. De loodgieter heeft geen zin om lekkage te fiksen en de brandweermannen niet om vuur te blussen. Pluk grijpt in. Hij hakt de struik om en gooit hem in het vuur. Een uur

later is alles weer gewoon, schrijft Annie M.G. Schmidt, grote mensen spelen niet meer. Bij het herlezen schrok ik van het moralisme, terwijl de schrijfster toch bekend staat als 'vriendelijke criticus van het brave, burgerlijke en verzuilde Nederland', aldus de website van de Canon van Nederland. Het verhaal is een parabel over plezier en het collectief. Spelen de volwassen beletten een ordentelijke samenleving.

Het havo-woord

Bovendien vinden veel mensen 'leuk' helemaal niet leuk. Op leuk wordt neergekeken. Het is een van de meest gebruikte woorden in het Nederlands, je kunt het plakken op situaties ('wat een leuke avond!') maar ook op mensen ('wat een leuke collega!') en dingen ('wat een leuke trui!'). Etymologisch *funfact*: de herkomst van 'leuk' wordt getraceerd naar 'halfwarm' (lauw dus, zoals de Engelsen *luke* hebben) en 'kalm' (zoals in 'doodleuk', alsof er niets aan de hand is). Waarschijnlijk is de huidige betekenis ontstaan door jongeren die het als versterkend bijwoord gingen toevoegen zoals ook is gebeurd met 'onwijs', 'vet' en 'kapot'.

Juist omdat het zo vaak gebezigd wordt, kan 'leuk!' als een containerbegrip voelen. Het wijst soms op de afwezigheid van kwaliteit, alsof er niet méér over te zeggen is. Sommige mensen vinden 'leuk' een kinderlijk woord – ik heb vrienden die het weigeren te gebruiken. Een goede film is niet leuk, maar 'indringend', 'ontroerend' of 'meeslepend'. "'Leuk' is een havo-woord," bromde de kunstacademiedocent van mijn kantoorgenoot toen hij zei dat hij het leuk vond om een bepaald werk te maken.

Die uitspraak zit vol culturele lading. De docent gebruikte 'havo' als metonymie voor 'gemiddeld' en 'niet-intellectueel'. Het was een (lullige) manier om mijn kantoorgenoot te stimuleren dieper na te denken en zijn taal te verfijnen. Was het werk misschien uitdagend, bevrijdend, frustrerend? Conceptueel bevredigend, technisch interessant? Het was dus ook een aanmoediging zich het jargon van de kunstacademie eigen te maken. 'Wij gebruiken geen woorden als "leuk", wij zijn verder dan dat.'

Vergelijkbaar daarmee, of misschien wel in navolging daarvan, wordt ook op plezier neergekeken. Denk bijvoorbeeld aan de denigrerende termen ‘pretpakket’ en ‘pretstudies’, woorden die niet geheel ontoevallig gaan over onderwijs. Plezier wordt soms beschouwd als vulgair, als iets makkelijk of plats. Daar tegenover staat het lijden, dat we associëren met diepgang, moeite en groei. Wie plezier opgeeft kan op waardering en bewondering rekenen, dat was al zo bij de oude Grieken en bij de eerste christenen die het van hen afkeken. Ascetisme (ook wel ascese) heet de leer die onthouding van zinnelijk genot voorschrijft. Het is diep verweven met religie en filosofie, en het duikt nog steeds overal op, in ideeën over het verlies van het paradijs (bedankt Eva!), over de val van Rome (de schuld van decadentie) of bij hedendaagse abstinatiebewegingen zoals No Fap – een online gemeenschap van jongemannen die proberen niet te masturberen.

Askēsis betekent oefening/discipline en verwees oorspronkelijk naar controle over het lichaam. Dit ideaal was sterk verweven met de staat: voor een goed functionerende *polis* waren gematigde en deugdzame bestuurders nodig. Een paar eeuwen later radicaliseerden de vroege christenen de Oudgriekse idealen. Leidend werd de strijd tegen het lichaam, het zich onthouden van lichamelijke geneugten zoals eten, drinken en seks, en zelfs van comfort. Met ascetisch lijden werd er een spirituele laag aan de wereld toegevoegd, en de ziel boven het lichaam geplaatst. Hierbij horen woorden zoals ‘zuivering’, ‘redding’ en – vooral – ‘verlossing’. Het lijden op aarde werd afgezet tegen het eeuwige geluk in het hiernamaals.

De tegenhanger van het ascetisme is het hedonisme, naar het Griekse woord voor genot (*hēdonē*). De filosofische school die hierbij hoort is het epicurisme. Maar bij nader inzien blijkt dat helemaal geen leer van plezier. In haar handleiding *Hoe word je epicurist?* legt Catherine Wilson de ideeën van de Atheense filosoof Epicurus uit. Hij stelde weliswaar dat genot ‘het eerste en enige goede voor de mens is’ (p. 68), maar vond ook dat ‘het rechtstreeks najagen van genotservaringen een levenswijze is die zichzelf gewoonlijk ondergraaft’ (p. 18).

Volgens Wilson is het epicurisme gebaseerd op de notie van een grens en bevat het zelfs waarschuwingen tegen genot. Epicuristen staan in plaats daarvan voor een verstandige, evenwichtige aanpak. Ze zoeken genot in de rijkdom van de zintuiglijke wereld en sporen je aan te genieten van bijvoorbeeld het aanzicht van de avondhemel, het geluid van golven en – mijn favoriet – de geur van bepaalde gezonde mensen (p. 71). Het hedonisme van de epicuristen is dus een stuk minder bourgonisch dan de naam doet vermoeden.

Amusement en de Apocalyps

Plezier leidt de mensch maar af, dat wisten ze in de Oudheid al. De satirische dichter Juvenalis ving dat inzicht met de uitdrukking *panem et circenses*. In zijn tijd gaven de keizers gratis brood weg en organiseerden ze gratis spelen om de bevolking zoet te houden. Het volk is niet kritisch op hun leiders als ze gevoed en vermaakt worden, zei Juvenalis ermee. Plezier leidt tot geestelijk verval is de gedachte. De uitdrukking heeft nooit afgedaan, stelt Patrick Brantlinger in zijn boek *Bread and Circuses: Theories of Mass Culture As Social Decay*. Meerdere denkers, zoals Friedrich Nietzsche en Alexis de Tocqueville, zagen verval en tirannie als de onvermijdelijke consequentie van massacultuur, een ‘apocalyptisch concept’ dat volgens Brantlinger verwijst naar ‘*the undoing of true culture or civilization*’ (p. 30).

Dat idee zit ook in een beroemd essay over de cultuurindustrie van Max Horkheimer en Theodor Adorno, dat breed voorgeschreven wordt op universiteiten. Zelden zag ik een grotere afkeer van de brengers van plezier als bij deze twee afgezanten van de Frankfurter Schule. Horkheimer en Adorno waren als joodse intellectuelen in de jaren dertig Duitsland ontvlucht en werden in de Verenigde Staten geconfronteerd met een vermaaksindustrie die hen deed huiveren. Ze hekelden deze machinerie die volgens hen producten voortbrengt die identiek en dus voorspelbaar zijn. Daar hebben ze inderdaad een punt, de tekst is ook in onze tijd nog akelig

accuraat – je hoeft maar aan Marvelfilms te denken en je snapt waarover Horkheimer en Adorno het hadden. Het publiek slikt het allemaal, want:

De cultuurindustrie bedriegt haar consumenten voortdurend met wat ze hen voortdurend belooft. Het vooruitzicht op plezier dat ze biedt met haar verhaallijnen en enscenering wordt eindeloos gerekt; de belofte, die in feite het enige is waaruit het spektakel bestaat, is denkbeeldig: ze bevestigt alleen maar dat het werkelijke punt nooit wordt bereikt, dat de eter genoeg moet nemen met het menu. Voor de eetlust die wordt opgewekt door al die schitterende namen en beelden wordt uiteindelijk niets anders opgediend dan een aanbeveling van de troosteloze alledaagse wereld waaraan men juist wilde ontsnappen. (p. 14-15, mijn vertaling)

Al dat makkelijke vermaak weerhoudt de massa van reflectie, het volk blijft blind voor het onrecht dat de gevestigde orde het aandoet. Het lijkt alsof amusement respijt van de fabriek biedt, maar omdat de cultuurindustrie massaproducten aflevert, blijft de arbeider ook in de bioscoop ondergedompeld in de logica van productie en consumentisme. Amusement in het laat-kapitalisme, schrijven ze, is de voortzetting van werk. Dat is geen echte rust, het is alleen een break van nadenken.

Hiermee zet de cultuurindustrie de deur open naar fascisme, want een functionerende democratie heeft kritische burgers nodig. In de woorden van Horkheimer en Adorno: *'Fun replaces the pleasure which the sight of an embrace would allegedly afford, and postpones satisfaction till the day of the pogrom'* (p. 14). Hier nemen ze de rol op zich van morele arbiters: 'pleasure' zelf is niet de boosdoener, maar de 'foute' bron zorgt ervoor dat de ervaring vals is. 'Fun' is hier het tegenovergestelde van werkelijke menselijke connectie. Onheilspellender dan de pogrom wordt het bijna niet.

Toen Adorno en Horkheimer dit opschreven in 1944 waren de nazi's nog aan de macht en je kunt het deze joodse vluchtelingen moeilijk kwa-

lijk nemen dat ze zich zo sterk uitdrukten. Maar ook na de Tweede Wereldoorlog blijft deze idee over vermaak en verval opduiken, steeds in iets aangepaste vorm. Zo publiceerde de Amerikaanse communicatiewetenschapper Neil Postman in 1985 *Amusing Ourselves to Death*. Het boek met de *catchy* titel werd een wereldwijde bestseller. Postman betoogt dat met de opkomst van televisie emotie en beeld belangrijker zijn geworden dan logica en argument. Omdat alles op tv vermakelijk moet zijn, wordt kritisch denken ondermijnd. In zijn voorwoord haalt hij twee dystopische romans aan, Aldous Huxleys *Brave New World* uit 1932 en het bekendere *1984* van George Orwell uit 1948:

In bange afwachting zagen we 1984 tegemoet. (...) We waren echter vergeten dat er behalve Orwells zwarte toekomstbeeld nog een ander bestond – iets ouder en iets minder bekend, maar even beklemmend. (...) In Huxley's visie is er helemaal geen Big Brother nodig om de mens zijn autonomie, volwassenheid en geschiedenis te ontnemen. Hij voorzag dat de mens zich met welgevallen monddood zou laten maken, en de technologieën die hun vermogen tot denken ondermijnen zouden gaan aanbidden. In *1984* fungeert pijn als onderdrukkingsmiddel. In *Brave New World* fungeert plezier als onderdrukkingsmiddel. Kortom: Orwell vreesde dat hetgeen wij haten onze ondergang zal bewerkstelligen. Huxley vreesde dat datgene waarvan we houden onze ondergang zal worden. Dit boek gaat over de mogelijkheid dat Huxley, en niet Orwell, gelijk had. (p. XIX-XX, mijn vertaling)

Het is niet moeilijk om de parallellen te zien tussen Postmans waarschuwingen over televisie en hedendaagse overpeinzingen over sociale media en hun algoritmen. *Arguing Ourselves to Death* kopte een artikel in *The New Yorker* van 2024. Volgens de auteur had Huxley niet voorzien dat nadenken zou verzuipen in een zee van miljoenen mini-debatjes die een werkelijk gesprek onmogelijk maken. Zelfde wijn, nieuwe vaten.

Plezier beleven we allemaal, maar niet aan dezelfde dingen en ook niet op dezelfde manier. De één houdt van kruiswoordpuzzels, de ander van de Toppers.

Ieder z'n ding, zou je kunnen denken, maar de realiteit is anders. Plezier is nooit alleen maar plezier: het is omstreden. Plezier wordt gereguleerd, gestigmatiseerd, belast, gecensureerd en gedisciplineerd. Daardoor gaat het vaak gepaard met schuldgevoel, en dat is zonde.

In *Leuk!* komt Linda Duits op voor plezier. Op basis van interviews met dertig plezierkundigen – van een pretparkconsultant en een humoronderzoeker tot een sekswerker – ontvouwt zich een pleidooi voor plezier als serieuze zaak. Want plezier is niet oppervlakkig: het is sociaal en betekenisvol. En misschien wel precies wat we nu nodig hebben.

Linda Duits is een bekende mediawetenschapper. Eerder verschenen van haar onder andere *Dolle mythes*, *Seks op z'n Duits* en *Eindelijk weten wat seks is*.

Met
inzichten van o.a.
JOOST VAN BELLEN
MARLI HUIJER
KIM HOLLAND

9 789025 911867